

***MODO ET CONSUETUDINE ARMENORUM: АРМЕНСКАТА ЕТНО-РЕЛИГИОЗНА
ОБЩНОСТ И ПРИВИЛЕГИИТЕ ПРЕДОСТАВЕНИ Ъ ОТ ПОЛСКИЯ КРАЛ
КАЗИМИР III (1333–1370)***

Тенчо Карагъзов

докторант към катедра „Стара история, тракология и средновековна история“

Abstract: The article examines the concept of ethnicity and its application to the development of medieval societies as well as the relationship between ethnic processes and the law in the Middle Ages. The principal research objectives are the privileges granted by King Casimir (1333-1370) to the Armenian ethnoreligious community in 1350, 1356 and 1367. Attention is given to the settlement of Armenians in the lands of the kingdom of Poland; the foreign policy of Casimir III; the development of the Polish legal system and the importance of the Armenian *Datastanagirk* and the legal corpora of *Sempad Sparapet* and *Mkhitar Gosh*. The role of law and law in the study of the formation and preservation of ethnicity is also taken into consideration. The role of the privileges is assessed as an indicator of how the Polish monarchy attempted to regulate relations between different ethnic groups, as well as a legal recognition of Armenian ethnic, religious and cultural identity. The study contributes to a better understanding of the question of how medieval societies identify themselves in ethnic and religious context, and how these identifications affected relationships between different cultures and individuals.

Keywords: ethnicity, law, Casimir III, Armenians, identity

Изследването на концепцията за етничност и приложението и по посока развитието на средновековните общества открито поставя въпроса за това как се идентифицират те в етнически и религиозен контекст и как тези идентификации влияят върху взаимоотношенията между отделните култури. Не малка роля в тази насока играе и връзката между етническите процеси и правото през Средните векове. Интересен аспект от тази проблематика се явяват привилегиите предоставени от крал Казимир III (1333–1370) на арменците в полското кралство. Като правни актове те разкриват целенасочените опити на монархическата власт да включи арменската етно-религиозна общност в доминиращата полска правна система, което от своя страна води и до признаване на тяхната етническа и религиозна идентичност.

Законът и правото играят важна роля във формирането на етничността. Правото може да бъде изследвано като социален процес, инструментизиран от индивидите по време на социалното взаимодействие.¹ Притежанието на правен кодекс се разглежда като възможен фокус, около който се поддържа чувството за етническа идентичност. Или с други думи законите и правото имат потенциална централна роля в изучаването на формирането и съхраняването на етничността. Успоредно с това в правните извори и социална практика се наблюдават няколко ключови теми и аспекти, а именно създаването, контролирането и поддържането на етническите и конфесионалните граници, както и наличието на сближение и заемки през границите. Оттук и превръщането на правото в инструмент за поддържане на бариери между отделните общности. Докато много правни документи показват стремеж към разделение по етнически и религиозни граници, други разкриват опити за включване на членове на други етно-религиозни групи в доминиращите правни системи.² Важни в тази насока са и разсъжденията на английския медиевист Робърт Бартлет (р. 1950), който твърди, че принципът на „субект на правото“ (*‘personality of the law’*), според който всеки индивид има собствен етнически закон, независимо от територията, която обитава или владетелят, на когото служи, е ясно доловим не само през Ранното средновековие, но и през късното, особено в области където е налице етническо смесване – отличителният правен статут е един от начините за признаване или конституиране на отделната етничност.³ Успоредно с това, Бартлет достига до извода, че през Средните векове не е налице изискването политическите граници да съвпадат с лингвистичните и правните, необходимо е единствено признание, че всяка етническа единица има право на собствен език и закон.⁴

Всички тези теоретични постановки могат да бъдат приложени по посока изследване на ролята и мястото на арменската етно-религиозна общност в Полското кралство, която получава серия от привилегии през 1350, 1356 и 1367 г., явяващи се правно признание на нейната етническа, религиозна и културна идентичност. В средновековния лексикон понятието за идентичност не се отнася до индивидуалната личност – то се центрира върху логика на еднаквост и се управлява чрез приемане на модел на сходство, отнасящ се до човешките същества като членове на идентичен вид или до личността като психосоматично

---

¹ Steven Vago and Steven Barkan, *Law and Society* (London: Routledge, 2018), 11.

² John Tolan, “What do Legal Sources Tell Us about Social Practice? Possibilities and Limits,” in *Law and Religious Minorities in Medieval Societies Between Theory and Praxis*, ed. Ana Echevarria, Juan Pedro Monferrer-Sala, John Tolan (Turnhout: Brepols, 2016), 229.

³ Robert Bartlett, *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350* (Princeton: Princeton University Press, 1993), 240.

⁴ Robert Bartlett, “Medieval and Modern Concepts of Race and Ethnicity,” *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 31 (2001): 52.

цяло, социален агент, идентичен със себе си по отношение на брой, същност или свойства.⁵ Успоредно с това привилегиите са показателни и за начина, по който полската монархия прави опит да регулира отношенията между отделните етнически групи. Ключовото в случая е, че етничността играе важна роля в оформянето на съдържанието и обхвата на тези привилегии. Не на последно място, концепцията и дискурсът за етничността зависят от историческата обстановка, което налага изследването на по-големия систематичен контекст, в този случай управлението на полския крал Казимир III (1333–1370).

С неговото име се свързва окончателното консолидиране на полската монархия след повторното ѝ обединение от неговия предшественик Владислав I Локетек (1306–1333). Дейността му се явява еволюционен завършек на процеса на преодоляване на политическата фрагментация, доминираща в полските земи от втората четвърт на XII в.⁶ Серия от ключови външнополитически инициативи, като договорите от Калиш (1343) и Краков (1366), намесата в литовската гражданска война и поддържането на дипломатически контакти с Унгария, Бохемия и Свещената Римска империя, допринасят за възстановяването на престижа на полската държава.⁷ Значимо събитие от външната политика на Казимир III е и овладяването на Червена Рутения (Червена Рус) и ключовия град Лвов през 1340 г., улеснено от отслабването на Галицко–Волинското княжество след смъртта на княз Юрий II Болеслав. Завладяването на града е утвърдено през 1352 г. с примирието между Казимир и литовските князе, в резултат на което под властта на полската корона преминава уседналата в града арменска общност, за която имаме най-много запазени исторически сведения. Като етническа и религиозна група, арменците за засвидетелствани в полските земи още от XI в., въпреки че

---

⁵ Brigitte Bedos-Rezak, “Medieval Identity: A Sign and a Concept,” *The American Historical Review* 105, No. 5 (2000): 1492.

⁶ След първоначалната консолидация на полската държава при първите Пясти, през първата половина на XII в. и преди всичко след смъртта на Болеслав III Кривоусти (1107–1138), в резултат от редица външни и преди всичко вътрешни фактори, *Regnum Poloniae* навлиза в период на продължителна фрагментация. Единството на държавата е нарушено и тя се превръща в конгломерат от отделни владения (Краков, Великополша, Мазовия, Силезия и Сандомеж) и се налага т. нар. можновладство, т.е. власт, господство на аристокрацията. В историографията традиционно се приема, че този период приключва с коронацията на Владислав Локетек през 1320 г. За повече информация вж.: Michael Mikoś, “The Fragmentation of Poland, 1138–1320,” in *The History of Poland, Volume I: From the Earliest Times to the End of the Jagiellonian Dynasty*, ed. Mieczysław B. Biskupski, James L. West, and Piotr J. Wróbe (Santa Barbara: ABC-Clio, 1999), 25–34; Peter Loew, “The Fragmentation of the Polish State, 1138–1320,” in *The New Cambridge Medieval History, Volume VI: c.1300–c.1415*, ed. Michael Jones (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 240–252; Gerard Labuda, *Dzieje Polski średniowiecznej do roku 1340* (Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN), 2017.

⁷ За повече информация по отношение на външната политика на Казимир III вж.: Tadeusz Nowak, “The Peaceful Foreign Policy of Casimir III the Great and Its Significance for the Development of the Kingdom of Poland,” *The Polish Review* 23, No. 2 (1978): 37–50; Danuta Quirini-Popławska, “The Diplomacy of Casimir the Great in the Light of Recent Research,” *Kwartalnik Historyczny (Historical Quarterly)* 119, No. 1 (2012): 7–37; Jacek Staszewski, “Kazimierz Wielki (1333–1370) i polityka zagraniczna Polski w latach jego panowania,” *Rocznik Lubuski (Lubuskie Yearbook)* 44 (2018): 43–54.

съществува спор около въпроса за точното им пристигане и усядане. Традиционно се приема, че те идват в Полша първоначално като търговци и занаятчии, а емигрирането и усядането им за постоянно в земите на Латинския Запад е пряко свързано с поетапното завладяване на Багратидска Армения от селджукските турци и Византия. Налице е дебат по въпроса, но в историографията е утвърдено виждането, че пристигат между XI – XIII в. от юг и югоизток през Кримския полуостров и земите на България и Влахия.⁸ Независимо от времето им на усядане и посоката откъдето идват, към времето на управлението на Казимир те вече заемат важно място в полското средновековно общество, което обуславя инициативите на монархическата власт в дефинирането на тяхното правно и социално положение. Тук е важно да се отбележи, че няма директна връзка между етническата и политическата хомогенност в средновековните държави. Техните владетели стоят начело на държави, в чийто състав влизат различни правни, лингвистични и религиозни общности. Тези наблюдения са пряко обвързани и с факта, че средновековните политически общности се характеризират преди всичко със своите центрове или по-скоро с общата си връзка с владетеля, отколкото с физическото си пространство. На практика владетелите по-често се идентифицират не чрез земите, които управляват, а чрез хората, които им дължат лоялност.

Външнополитическите успехи на полския крал и отношението спрямо арменците са пряко обвързани и с процесите на вътрешна консолидация, елементи от която са институционалните реформи, кодификацията на законите и изграждането на стабилна правна система. Законодателството на Казимир III може да бъде разделено на две отделни части – статутно право и специални привилегии. Важно е да се отбележи, че то няма хомогенен характер, а по-скоро представлява комбинация от различни закони, прокарани по различно време и в хода на цялото му управление.⁹ Сред текстовете, които остават извън този общ корпус са привилегиите или декретите дадени на отделните етнически групи като

---

⁸ Сред водещите изследователи, занимаващи се с въпроса, са полският историк Григорий Пак (р. 1941), който застъпва виждането, че идват в Полша през XI в. (Pac Grzegorz, "The Armenian Community in Medieval Poland," *Acta Poloniae Historica* 98 (2008): 79–100); и британският историк и професор по арменознание Майкъл Стоун (р. 1938), според който арменците започват да усядат в Полша в края на XIII в. по времето на управлението на крал Болеслав V (Michael E. Stone, "The Armenian Communities in Poland and Lithuania during the 14th to 16th Centuries," *Armenian Review* 28, No. 3 (1975): 187–220). Други автори като полския историк Кшищоф Стопка (р. 1958) поставят усядането на арменците в Полша през XIV в. (Krzysztof Stopka, "Armenian Merchants in Medieval Poland: The Evidence from Polish Historical Sources," *Journal of Armenian Studies* 6, no. 1 (2014): 157–178)

⁹ Колекцията от правни регулации, обхващаща широк набор от въпроси, засягащи собствеността, унаследяването, престъпленията и др., развити и прокарани между 1346 и 1368 г., са обозначени с общото наименование „Статутите на Казимир Велики“. Сред най-значимите изследвания на статутите са: Kieniewicz, Stefan. *Studia nad statutami Kazimierza Wielkiego [Studies on the Statutes of Casimir the Great]*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1964.; Grabowski, Tomasz. *Studia nad statutami Kazimierza Wielkiego*. Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2012.

арменците, рутенците¹⁰ и евреите. Така полската правна система се състои не само от общото право, но също така включва принципи на германското, римското, църковното, рутенското, влашкото и арменското право, като последните три имат специфичен етно-религиозен характер.

Към времето на управлението на крал Казимир III, арменците вече разполагат със своя вътрешна организация базирана на правния корпус *Datastanagirk* („Книга на правото“), създаден през 1184 г. от Мхитар Гош (1130–1213).¹¹ Кодексът по своята същност е компендиум по канонично и гражданско право. Не малко е и значението на правния корпус съставен от арменския хронист и конетабъл на кралство Киликия, Семпад Спарпет (1208–1276), който ревизира и допълва труда на Гош ок. 1265 г.¹² И двете компилации засягат широк набор от въпроси около собствеността, унаследяването, задълженията на духовенството, извършването на религиозните церемонии и др. Не на последно място те засягат вътрешната управленска структура на арменската общност и нейните институции. Тези правни регулации създават основата за социалния статус на преселилите се арменци в новата им среда и са адаптирани към правните условия на земята, в която се заселват.

Първата привилегия, предоставена от крал Казимир III, се съотнася към март 1350 г. Издадена в гр. Краков, тя дава право на арменските занаятчии и търговци да се заселят в полските градове и да съблюдават собствените си комунални и религиозни закони.

„Казимир, по Божията воля, крал на Полша, до всички, които ще видят настоящите писма, поздрави... Известяваме, че благородниците и търговците на арменския народ, дошли в нашия двор, ни известиха, че са обременени с тежък сервитут, подложени на изнудване и вреда в нашето кралство, както и в други кралства и земи, където търгуват, което ги довежда до пълна бедност. Следователно, подтикнати от желание да ги защитим и да облекчим техните беди, ние решихме, че отсега нататък те ще могат да резидират и да живеят свободни и сигурно в нашето кралство, и че никой от тях няма да бъде обезпокояван или потискан поради каквато и да е

---

¹⁰ Терминът „рутени“ се използва в средновековните извори за източните славяни в състава на Литовското княжество и Полското кралство, т.е. като екзоним за народа на Киевска Рус (древноруската общност) и западноруските групи.

¹¹ Vahram Shemmassian, “The Concept of Law in *Datastanagirk*: An Overview,” *Journal of the Society for Armenian Studies* 22 (2013): 149–174.

¹² Varazdat Harutyunyan, “The Code of Smbat and the Tradition of Armenian Law,” *Journal of Social Sciences of Musa Anter* 4 (2016): 123–142.

причина, както и че цялото им имущество и стоки... ще бъдат напълно освободени от всякакви данъци, с изключение на данъка и обичаите, наложени им от древността. Ние също желаем, те да разполагат със свои собствени църкви, църковни притежания и места за погребение, както и никой да не им се противопоставя по каквато и да била причина. И тъй като те, поради занаята и заниманията си, често пристигат в градовете на нашето кралство със своите коне, ние желаем те да не бъдат възпрепятствани, а да имат правото свободно да преминават и да извършват дейността си. В свидетелство на следното, ние поставяме нашия печат.¹³

С предоставянето на подобни свободи на практика се признава съществуването на отделна социална и правна организация на арменската етно-религиозна общност. Въпреки възприемането им като схизматици, възможността за *'habeant ecclesias suas, suas ecclesiasticas possessiones'* отразява не само отличителната им религиозна идентичност и изключителност спрямо останалите поданици на кралството, но и създава условия за създаването на духовни институции, около които да се организира живота на общността. Неоспоримо е значението на религиозната принадлежност като основно средство за социална, правна и културна диференциация през Средните векове. Със сигурност религиозната принадлежност стои в основата на правния статут на повечето общности в средновековния свят, но самата религия е само един от факторите, които оформят тяхната идентичност. От една страна, тя е безспорно основният начин за идентификация на индивида и общността в предмодерния християнски свят. От друга страна обаче тя не бива да се разглежда само като просто отражение на индивидуалния подход към божественото и духовността, а по-скоро като показваща общността, към която човек принадлежи в морален, административен и юридически смисъл. Оттук и фактът, че в мултирелигиозните общества на латинския християнски свят принадлежността не се споменава изрично от гледна точка

---

¹³ Casimirus III Magnus, Poloniae Rex, "Privilegium pro Armenia, A.D. MCCCXLVIII," in *Monumenta Poloniae Historica Vol. IV*, ed. Władysław Konopczyński (Cracoviae: Academia Litterarum Cracoviensis, 1949), Op. cit., 467–468: 'Casimirus Dei gratia rex Poloniae universis presentes litteras inspecturis salutem et dilectionem. Notum fieri volumus quod nobiles viri ac mercatores nationis Armenie, ad nostram curiam venientes, exponunt nobis quod ipsi tam in regno nostro quam in aliis regnis et terris, ubi negotiantur, gravi servitute premuntur, preponderantibus in eis extorsionibus et iniuriis, quae eos ad totam penuriam redigunt. Nos, igitur, volentes illos in nostrae protectionis tuicione munire et eorum angustias ac calamitates levare, constitutum habemus quod ipsi ab hinc libere ac secure in regno nostro morari et habitare valeant, et quod nullus eorum pro aliqua causa vexetur vel gravetur, sed omnes eorum res, bona et mercandisas, ac etiam manus eorum et pedes, penitus immunia sint et quieti a quacumque publica solutione, exceptis tributis et consuetudinibus antiquitus illis impositis. Volumus insuper ut ipsi libere habeant ecclesias suas, suas ecclesiasticas possessiones, loca sepulchrorum et sepulchra eorum, et ut nullus eis in aliquo obsistat. Et cum ipsi, propter negotiorum suorum curam et occupationem, necesse habeant multotiens cum equis et jumentis suis civitates et oppida regni nostri intrare, volumus ut nullus eorum propter hoc impedimentum patiat, sed libere transeant et negotia sua exerceant. In cuius rei testimonium sigillum nostrum litteris istis fecimus apponi.'

на религията, а на правото, т.е. *lex*. Освен предоставянето на правото за притежанието на църкви, което реално гарантира съхраняването на арменската религиозна идентичност, привилегията им осигурява и специална протекция да търгуват свободно. Кралят и управляващият елит осъзнават икономическите ползи от установяването на арменски търговци и занаятчии в градовете, откъдето и интересът към регулирането на техния статут.

Дадените свободи на арменците, на практика, водят до последваща организация на техните общности в останалите полски градове като Краков, Каменец Подолски и Замощч, където се създават арменски църкви. Признаването на отличителният им статут спомага за изграждането и поддържането на етнически и конфесионални граници между тях и останалите поданици на полските крале. Като най-значимият център на арменската култура и търговия в средновековна Полша се откроява Лвов, където се установява най-многобройната и процъфтяваща арменска общност. Следващите две привилегии засягат пряко именно нея и са насочени логически към регулирането на правата на общността след овладяването на града от полската корона. Освен това, Лвов е кралски град и тъй като е основен източник на доходи за полските крале, тяхната политика цели да защитава икономически активния етнически елемент, който е изолиран от останалата част от населението. Първата от тези привилегии е предоставена на 17 юни 1356 г. Уникалният аспект в предоставянето на привилегията е, че не адресира единствено *civitas*, т.е. католическите граждани, но също така и членовете на останалите *gentes* или *nationes*.¹⁴

„... Ние, Казимир, по Божията воля, крал на Полша, владетел и наследник на земите на Краков, Сандомеж, Шерадз, Куявия, Померания и Русия, известяваме всички, че с оглед трудностите, пред които е изправен нашия гр. Лвов, предоставяме завинаги правото, известно като Магдебургско, и премахваме всички рутенски закони и обичаи, които по някакъв начин възпрепятстват или биха възпрепятствали упражняването на това право... И макар да предоставяме на гореспоменатия град и всички негови жители горепосоченото Магдебургско право, по наша милост, ние даваме специална привилегия на останалите народи, населяващи същия град, а именно арменците, евреите, сарацините, рутените и другите народи, независимо от тяхното състояние или статут. Ние желаем те да запазят собствените си закони непокътнати в съответствие с обичаите си, но също така им даваме правото да използват горепосочения Магдебургски закон.. Но ако те отхвърлят Магдебургското

¹⁴ Jürgen Heyde, “Multiethnizität, Stadtrecht, Stadt. Lemberg im späten Mittelalter,” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F – Historia* 72 (2017): 102.

право, към което трябва да се придържа гореспоменатия град, тогава всеки от народите, арменци, евреи, сарацини, татари, рутени и всички други народи, които могат да бъдат открити там, трябва да притежават свои собствени закони... Независимо от това, всеки от техните въпроси, ще бъде разглеждан от съдебния пристав на града, в съответствие с техните собствени закони, но с присъствие на гореспоменатия в същия процес...¹⁵

Съдържанието на привилегията показва осъзнатостта на монарха, че в Лвов не действат същите права, както в останалите полски градове. Освен германските заселници и евреи, в него се намират още рутенци, арменци и татари. Липсва органично единство, налице са различни етнически групи с различни култури и религиозна принадлежност – подобни центробежни сили на практика осуетяват хармоничното развитие и правят невъзможно налагането на единна организация на база Магдебургското право, въведено от Казимир в останалите полски градове.¹⁶ Това налага въвеждането на нова формула за правна регулация, която уважава етническото и религиозното различие, запазвайки относителното ниво на еднородност.

Първата ключова точка в привилегията е, че полският крал базира вътрешната организация на града на Магдебургското право, потискайки всички други правила, включително тези на стара Рутения, налагайки *'removentes ibidem omnia lura Ruthenicalia et consuetudines Ruthenicales universas'*. Добре е да се отбележи, че Магдебургското право облагодетелства преди всичко католическите бюргери, докато останалите религиозни групи са ограничени в градските си права, а именно достъпа до обществени длъжности и правото

---

¹⁵ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. T.3 (Lwów: Księgarnia Seyfartha i Czajkowskiego, 1872), Op. cit., 13-18: „... Ea propter nos Kazimirus dei gracia Rex Polonie necnon Terrarum Cracouie, Sandomirie, Syradie, Cuyauie, Pomoranie Russieque dominus et hères, notum facimus universis: quod pia consideracione zeloque regie maiestatis provide advertentes disturbia et incommoda quant plurima, quibus civitas nostra Lwow perplexa noscitur ab nostibus quibuslibet importunis et ut eadem civitas in utilitatibus profectibus, commodis et prosperitatibus per amplius valeat adaugeri, in consolacionem itaque dicte civitatis et ipsius fidelium incolarum augmentum damus et perpetuis temporibus tribuimus predicto civitati lus Thewtunicum, quod vulgariter Madeburgense appellatur, removentes ibidem omnia lura Ruthenicalia et consuetudines Ruthenicales universas, quocumque nomine censeantur, que ipsum lus Thewtunicum turbare seu impedire quomodolibet consueverunt... Et licet toti civitati predictae et omnibus habitantibus et communicantibus in ea tribuimus lus Madeburgense supradictum tamen ex speciali nostro favore alys gentibus habitantibus in eadem civitate, videlicet Ormenis, ludeis, Saracenis, Ruthenis et alys gentibus, cuiuscumque condicioms vel status existant, tribuentes gradam specialem, volumus eos iuxta ritus eorum in ipsorum lure illibates conservare... Sin autem refutaverint predictum lus Madeburgense, quo debeat civitas antedicta, tune dicte naciones Ormenorum, ludeorum, Saracenorum, Thartharorum, Ruthenorum et aliarum quarumeumque nacionum, que ibidem congregate et adinvente fuerint, quilibet sue nacionis lure, tamen presidente Advocato civitatis eidem iudicio, ipsorum quilibet questio debebit terminari et deffiniri.“

¹⁶ Mariana Oleś, “Casimir The Great and The Armenian Privileges, 1333–1370,” *Études Slaves et Est-Européennes/Slavic and East-European Studies* 11, No. ¾ (1966/67): 73.

на постоянна резиденция в Лвов.¹⁷ Ограничена е и властта на кралските длъжностни лица с установяването на т.нар. *wójt* (идва от немското *Vogt*) или *advocatus* по германски модел. Гражданите са отговорни директно пред него ‘*in causis tarn magnis quant parvis... in causis criminalibus vel quibuscumque emergentibus*’, а той отговаря пряко пред краля или неговите *capitaneus*. Втората ключов точка е, че привилегията пряко засяга съдилищата за източните народи, в това число и арменците, третирайки въпроси за това пред кой съд държат отговорност те и съгласно кое право трябва да бъдат съдени. Предоставена им е възможността да избират между Магдебургското право или местното им право. Ако изберат общинското право на германците са съдени от *wójt* и съдебни заседатели, придържащи се към това право, а при избор на местното право, председателството е отново оглавявано от *wójt*, но съдебните заседатели са от арменски произход. Самата привилегия не определя състава на съдилищата, споменато е само че ‘*advocatus (wójt) civitatis*’ трябва да ‘*presidere eidem iudicio*’. По този начин на арменците е гарантирана правна идентичност, а създаването на едно върховно длъжностно лице (*wójt, advocatus*) гарантира запазването на единството в градската организация, въпреки мултиетническия състав на населението.

Постановката ‘*ritus eorum in ipsorum lure illibates conservare*’ от своя страна създава и правна основа за съществуването на институцията на арменските старейшини като елемент от арменските съдилища в Лвов, чиято организация и структурни елементи са споменати в двата правни арменски кодекса. Значимостта на тази формулировка в привилегията се състои във факта, че въпреки споменаването и на други народи наравно с арменците, няма индикация в изворите за съществуването на подобна автономна организация и институция за татарите и рутенците. Институцията на арменските старейшини (*seniores*) вероятно е съществувала преди арменците в Лвов да получат Магдебургското право през 1356 г. и е базирана на местната правна практика – ръководителят на старейшините, арменският *wójt*, е ограничен в своите действия, а от 1356 г. мястото му в съда е заемано от градския съдия (*advocatus*). Важно е да се вземе предвид факта, че институцията на арменския съдия не престава да съществува, той оглавява съдебното жури, но присъдата се обявява от градския съдия. С привилегията от 1356 г. кралят признава съществуването на автономна арменска общност, потвърждавайки правото ѝ на самоуправление, съгласно арменското право, съдилищата и длъжността на съдията. Реално погледнато, съдебните случаи на представителите на една и съща етническа общност се разглеждат изцяло от собствения им

---

¹⁷ Eleonora Nadel-Golobič, “Armenians and Jews in Medieval Lvov. Their Role in Oriental Trade 1400–1600,” *Cahiers du Monde russe et soviétique* 20, No. 3/4 (1979): 351.

съд, а ролята на т. нар. *advocatus* е почти „символична“, т.е. да обявява присъдите по вече взетите съдебни решения. Привилегиата цели да създаде условия за съществуването на няколко отделни етнически и религиозни самоуправления в града, без да маргинализира негражданското население посредством правната рамка.¹⁸

Отличителният правен статут на арменската етно-религиозна общност в Лвов е утвърден и с привилегиата от 20 януари 1367 г., която е пряко обвързана с фигурата на арменския епископ.

„Ние, Казимир, по Божията воля, крал на Полша, известяваме всички, които ще видят настоящите писма, че с оглед достойнствата и почтеността на Григорий, арменския епископ, и неговото усърдие в правните дела, потвърдено от надеждните сведения на нашите доверени лица, предоставяме на гореспоменатия Григорий пълното и абсолютно право да установи своя собствена резиденция в нашия град Лемберг, да спазва собствения си закон и вяра, и да следва и използва обичаите и традициите на арменците. Ние забраняваме на всички наши капитани, бургграфове и други официални лица, действащи в нашето кралство, да се противопоставят на гореспоменатия Григорий по гореизброените и други въпроси, а да наложат нашето благоволение съгласно указа, и постановяваме, че ако гореспоменатият Григорий напусне посочения по-горе град Лемберг, настоящото писмо няма да бъде валидно.“¹⁹

Основните постановления на привилегиата са, че тя предоставя на арменския епископ правото да установи своята резиденция в града, но и също да изпълнява длъжността си ‘*modo et consuetudine Armenorum, damus et concedamus plenam ac omnimodam facultatem*’, което на практика означава, че той също трябва да правораздава по църковните и гражданските дела. Заедно с това със забраната ‘*universis et singulis Capitaneis, Burgrauis ceterisque officialibus in Regno nostro constitutist ne contra nostre dacionis seu largicionis indultam*’ отново е гарантирано самоуправлението на общността и правото ѝ да взема самостоятелни решения относно въпроси от вътрешен характер.

Привилегиите създава условия арменската общност да функционира в рамките на полската правна система, позволявайки на арменците да акцентират върху правото си да

---

¹⁸ Heyde, “Multiethnizität“, 114.

¹⁹ Oleś, “Casimir The Great,” Op. cit., 88: ‘Nos Kazimirus Dei gratia Rex Polonie notum facimus quibus expedite Universis, quod ob probitatis merita domini Gregorii, Episcopi Armenorum et legalitatis industriam, quibus apud nos fidedignorum testimonio comendatur, eidem domino Gregorio in nostra Ciuitate Lamburga residenciam personalem faciendi, in suo lure et fide permanendi et perseuerandi et ipsis utendi modo et consuetudine Armenorum, damus et concedimus plenam ac omnimodam facultatem, Inhibentes Universis et singulis Capitaneis, Burgrauis ceterisque officialibus in Regno nostro constitutist ne contra nostre dacionis seu largicionis indultam, memoratum dominum Gregorium in premissis et quolibet premissorum impediunt sed potius promoueat nostre grazie sub obtentu, decernentes edam, quod recesso pretacto domine Gregorio a prelibata nostra Ciuitate Lamburga presens littera nullius sit roboris seu momenti...’

бъдат различни – импулсът към поддържане на изключителен статут идва от самата общност и цели подсилване на вътрешното ѝ сцепление като социална и политическа единица.²⁰ От друга страна предоставянето на тези привилегии от Казимир III е показателно за концептуалното осъзнаване от страна на монархическата власт, че арменците заемат второстепенен, но легитимен статут в полското общество, което налага нуждата от регламентирането на тяхното положение. Доказателство за това има и в по-късни документи, издадени от кралския двор, които препотвърждават привилегията дадена от Казимир. Сред тях са едиктът на кралица Елжбета Локетек (1370–1380), издаден в Прешов на 23 август 1379 г., който твърди: „... *заповядваме арменците, които живеят в Ламберг и извън него, да запазят своите традиции и обичаи, включително правата и облагите на съдебните заседатели, епископите, свещениците и църквата, както и всички други права, предоставени им преди по времето на благочестивия княз Казимир, по Божията воля, крал на Полша.*“²¹ Привилегията е утвърдена и от Людовик Унгарски (1370–1382) в едикт от 1 април 1380 г.: „... *заповядваме арменците, които се намират в град Ламберг и извън него, да живеят в съответствие със своите обичаи и традиции, на които преди това са се радвали по времето благочестивия княз Казимир, по Божията воля, крал на Полша.*“²² Споменаване на даренията има и от кралица Ядвига (1384–1399) в документа, който тя предоставя на Лвов на 8 март 1387 г., говорейки за правата, привилегиите и свободите, дадени на арменците от Казимир и Людовик: ‘... *ние потвърждаваме, ратифицираме и одобряваме всички техни права, свободи и привилегии, предоставени им от благочестивите князе Казимир и Людовик.*’²³ Всички тези сведения разкриват наличието на последователна и целенасочена

---

²⁰ Jürgen Heyde, “Migration and Ethnicity in Medieval Poland: “Ethnic Markers” in historical perspective,” in *Imaginations and Configurations of Polish Society: From the Middle Ages through the 20th Century*, ed. Yvonne Kleinmann, Jürgen Heyde, Dietlind Hüchtker, Dobrochna Kałwa, Joanna Nalewajko-Kulikow, Katrin Steffen and Tomasz Wiślicz (Göttingen: Wallstein, 2017), 98–99.

²¹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. T.3 (Lwów: Księgarnia Seyfartha i Czajkowskiego, 1872), Op. cit., 58–59: ‘... mandamus, quatinus Armenos nostros in dicta civitate lemburgensi intra muros et extra civitatem eiusdem cohabitantes in suis consuetudinibus, moribus videlicet Advocatis, Episcopis, acerdotibus, Ecclesys sen quibusvis utilitatibus ac iuribus universis, quibus alias tempore Serenissimi principis domini Kazimiri, eadem gracia olim Regis Polonie.’

²² *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. T.3 (Lwów: Księgarnia Seyfartha i Czajkowskiego, 1872), Op. cit., 60–61: ‘... mandamus, quatinus Armenos nostros in dicta civitate Lemburgensi intra et extra muros civitatis eandem cohabitantes in suis consuetudinibus et moribus, quibus alias tempore Serenissimi principis eadem gracia olim regis Polonie...’

²³ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. T.3 (Lwów: Księgarnia Seyfartha i Czajkowskiego, 1872), Op. cit., 76: ‘omnia et singula ipsorum iura, libertates, privilegia, que tempore Serenissimorum principum, dominorum Kazimiri avi nec non Lodouici genitoris, Vngarie et Polonie regum, nostrorum dilectorum, habuerunt, confirmamus, ratificamus et tenore presencium approbamus, in omnibus punctis et articulis perpetuo valitura.’

политика от страна на полската монархия в признаването на отличителния правен статут на арменската етно-религиозна общност.

Към средата на XIV в. арменците трайно присъстват в земите на полското кралство и разполагат със своя вътрешна организация, което налага необходимостта от регулиране на тяхното положение. Правото на свободна търговия и притежанието на собствени църкви, заложили в привилегиите от 1350 г., са допълнени с правната регулация от 1356 г., която създава основа за съществуването на институцията на арменските старейшини и условия за правораздаване съгласно арменското право. Самоуправлението на арменската общност и признанието на нейния отличителен етнически и религиозен статут е гарантирано и с привилегиите от 1367 г., съгласно която те се сдобиват и със свой епископ, притежаващ задължението да правораздава по църковните и гражданските дела *‘modo et consuetudine Armenorum’*. Правните кодекси на арменците и статутът, даден им с привилегиите, се превръщат в средство за съхраняване на чувството за етническа идентичност и илюстрират връзката между етническите процеси и правото през Средните векове. Успоредно с това е налице поддържане на етническите и конфесионалните граници между отделните общности и култури посредством кралската протекция и регулация. Всички тези процеси и явления разкриват значението на етничността, като елемент от човешката идентичност и индивидуалност, която и до ден днешен определя начина, по който ние гледаме на себе си и на заобикалящия ни свят.

Библиография:

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. T.3. Lwów: Księgarnia Seyfartha i Czajkowskiego, 1872.

Bartlett, Robert. “Medieval and Modern Concepts of Race and Ethnicity.” *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 31 (2001): 39–56.

Bartlett, Robert. *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

Bedos-Rezak, Brigitte. “Medieval Identity: A Sign and a Concept.” *The American Historical Review* 105, No. 5 (2000): 1489–1533.

Grabowski, Tomasz. *Studia nad statutami Kazimierza Wielkiego*. Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2012.

Grzegorz, Pac. "The Armenian Community in Medieval Poland." *Acta Poloniae Historica* 98 (2008): 79–100.

Harutyunyan, Varazdat. "The Code of Smbat and the Tradition of Armenian Law." *Journal of Social Sciences of Musa Anter* 4 (2016): 123–142.

Heyde, Jürgen. "Migration and Ethnicity in Medieval Poland: "Ethnic Markers" in historical perspective." In *Imaginations and Configurations of Polish Society: From the Middle Ages through the 20th Century*, edited by Yvonne Kleinmann, Jürgen Heyde, Dietlind Hüchtker, Dobrochna Kałwa, Joanna Nalewajko-Kulikow, Katrin Steffen and Tomasz Wiślicz, 85–108. Göttingen: Wallstein, 2017.

Heyde, Jürgen. "Multiethnizität, Stadtrecht, Stadt. Lemberg im späten Mittelalter." *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F – Historia* 72 (2017): 95–119.

Kieniewicz, Stefan. *Studia nad statutami Kazimierza Wielkiego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1964

Monumenta Poloniae Historica Vol. IV, edited by Władysław Konopczyński. Cracoviae: Academia Litterarum Cracoviensis, 1949.

Nadel-Golobič, Eleonora. "Armenians and Jews in Medieval Lvov. Their Role in Oriental Trade 1400-1600." *Cahiers du Monde russe et soviétique* 20, No. ¾ (1979): 345–388.

Oleś, Mariana. "Casimir The Great and The Armenian Privileges, 1333-1370." *Études Slaves et Est-Européennes/Slavic and East-European Studies* 11, No. ¾ (1966/67): 37–90.

Quirini-Popławska, Danuta. "The Diplomacy of Casimir the Great in the Light of Recent Research." *Kwartalnik Historyczny (Historical Quarterly)* 119, No. 1 (2012): 7–37.

Shemmassian, Vahram. "The Concept of Law in Datastanagirk': An Overview." *Journal of the Society for Armenian Studies* 22 (2013): 149–174.

Stone, Michael E. "The Armenian Communities in Poland and Lithuania during the 14th to 16th Centuries." *Armenian Review* 28, No. 3 (1975): 187–220.

Tolan, John. "What do Legal Sources Tell Us about Social Practice? Possibilities and Limits." In *Law and Religious Minorities in Medieval Societies Between Theory and Praxis*, edited by Ana Echevarria, Juan Pedro Monferrer-Sala, John Tolán, 229–233. Turnhout: Brepols, 2016.

Vago, Steven, and Steven Barkan. *Law and Society*. London: Routledge, 2018.